

SHAXS MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MOHIYATI

Umirova Guldona Jamoliddin qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Pedagogika ta'lim yo'nalishi talabasi

Ilmiy rahbar:

Rasulova Dilrabo Raxmatullayevna.
Jizzax davlat pedagogika universiteti
katta o'qituvchisi.

Annotatsiya: Maqolada ma'naviyat tushunchasi bugungi davrda amalga oshirilayotgan islohotlarimizning samaradorligi avvalo xalq ma'naviyatining tiklanishi an'analarimizning saqlanishi, bu esa madaniyat va ta'lim rivoji bilan uzviy bog'liq.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, milliy g'oya, mafkura, taraqqiyot, ong, islohot, g'oya, jamiyat, yangilanish, mezon, xalq, faravon kelajak, qashshoq, kuch-qudrat, mustaqillik, inson, tuyg'u, tushuncha.

Bugun biz tarixiy bir davrda xalqimiz o'z oldiga ezgu va ulug' maqsadlar qo'yib, tinch osoyishta hayot kechirayotgan avvalombor o'z kuch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lida ulkan natijalarni qo'lga kiritadigan bir davrda yashamoqdamiz. Biz xalqimizning dunyoda hech kimdan kam bo'lmasdan, yoshlarimiz esa o'z kuch-qudratlariga ishonib, yaratilgan imkoniyatlardan foydalangan holda yashayotgan ekan bu borada ma'naviy tarbiya masalasi, hech shubhasiz beqiyos ahamiyat kasb etadi. Agar biz bu masalada xushyorlik va sezgirligimizni qat'iyat va mas'uliyatimizni yo'qotsak, bu o'ta muhim ishni o'z holiga tashlab qo'yadigan bo'lsak muqaddas qadriyatlarimizga yo'g'rilgan va ulardan oziqlangan ma'naviyatimizdan, tarixiy xotiramizdan ayrilib, oxir-oqibatda intilgan umumbashariy taraqqiyot yo'lidan chetga chiqib qolishimiz mumkin. Biz odatda ma'naviyat haqida, uning ma'no-mazmuni, hayotimizdagi o'rni va ahamiyati haqida ko'p gapiramiz. lekin negadir aksariyat hollarda ko'pchilik manaviyat o'zi nima, degan savollarga aniq va lo'nda javob berishga qiynaladilar. Albatta, „Manaviyat“ tushunchasini ilmiy, falsafiy, adabiy yoki oddiy tilda ifodalanadigan ko'plab tariflarni keltirib o'tishimiz mumkin. Aytishimiz mumkinki, o'zida juda chuqur va keng qamrovli mano-mazmuni mujassam etgan bu tushunchaga har qaysi ma'rifatli inson o'zini qarashi, ong-u tafakkuridan kelib chiqqan holda turlicha ta'rif va tavsiflar orqali o'z fikrlarini namoyon etadi. Keyingi yillarda shiddat bilan rivojlanayotgan zamonda bu mavzuda olimlarimiz tomonidan tayyorlanayotgan ilmiy risolalar, o'quv qo'llanmalar, lug'atlar, „Manaviyat“ tushunchasi va uning asosiy taomillariga har kim o'zining fikrlashidan kelib chiqqan holda tarif bermoqda.

Bu boradagi fikrlarni inkor etmagan holda, „ma'naviyat“ tushunchasining mazmunini faqatgina „mani“, „mano“ degan so'zlar doirasida chegaralanib qolmaydi. Negaki, insonni inson qiladigan, uning ongi va ruhiyati bilan chambarchast bog'langan bu tushuncha har qaysi inson, jamiyat, millat hayotida hech narsa bilan o'lchab bo'lmaydigan alohida o'ringa ega. Fikrimizni davom

ettirar ekanmiz Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning quyidagi soʻzlarini keltirib oʻtish joiz: “Maʼnaviyat- insonni ruhan poklanish, qalban ulgʻayishga chorlaydigan odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, imon-eʼtiqodini butun qiladigan, vijdonini uygʻotadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir”. Bu soʻzlar bugun haqiqiy oʻzbek bilimdonlarining oltin shioriga aylangan desam adashmagan boʻlaman. Uning muhim xususiyati shundaki, u insonning ichki dunyosi va qiziqishi, rivojlanish darajasini koʻrsatib beruvchi koʻzgu vazifasini bajarishidir. Darhaqiqat, istiqlol va maʼnaviyat bir-biridan ayro emas, aksincha oʻzaro bogʻliq tushunchalardir. Insoniyat oʻtmishi shundan guvohlik beradiki, maʼnaviyati butun millatni, xalqni abadiy istibdoddan saqlash aslo mumkin emas. Buyuk hind shoiri R.Tagor maʼnaviyat tushunchasini oʻz davridayoq teran anglagan holda shunday degan edi. “Ilmiy, ijtimoiy va iqtisodiy islohotlar tabiatdagi narsalarni yaxshilashi, sayqallashi mumkin. Ammo hech bir narsa maʼnaviyatchalik kishi ruhiy kamolotiga erishishi uchun yoʻl koʻrsatib bera olmaydi”. Haqiqatdan ham, davr bu qarashlarning nechogʻlik hayotiy ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Shuni koʻtarinki ruh bilan aytishim mumkinki, keyingi yillarda jamiyatdagi iqtisodiy- ijtimoiy, siyosiy muammolarni hal etishda maʼnaviy jarayonning muhim oʻrnini asoslovchi teran gʻoyali maqola, ilmiy-ommabop asarlar yuzaga keldi.

Xalqimiz oʻtmishini yuksak baholagan holda, Birinchi Prezidentimiz shunday degan edi. “Xalqimizning maʼnaviy poydevori- boʻlajak jamiyatimiz tayanchlari juda qadimiy va mustahkam. Buni hech kim inkor eta olmaydi. Xalqimizning tayanchi- ajdodlarimiz qoldirgan maʼnaviy merosning oʻzi katta xazinadir. Bu xazinadan esa oqilona foydalanishimiz lozim. Yer yuzidagi jamiki teran koʻzli insonlar Xilson Mandela nomini yaxshi biladilar. Ozodlik va erkning bu betakror kurashchisiga nimalar vaʼda qilinmadi deysiz. Boylik, umr boʻyi ertaklardagidek shohona hayot, hamma-hammasi. Undan esa faqat bir narsani- istiqlol yoʻlidagi gʻoyalardan voz kechishni soʻraydilar. Ammo Mandela erkinlikni bu foniy dunyoning oʻtkinchi lazzatlariga almashtirmadi. Natijada esa u umrining 27 yilini qamoqxonada oʻtkazishga majbur boʻldi. Bugun butun dunyo undagi cheksiz yuksak maʼnaviy kamolot tuygʻusini tan oldi. Mandelaga esa xalqaro Nobel mukofoti berildi. Zero, bunday buyuk insonlar bilan yonma-yon yashamoqdamiz. Insonga har qanday vaziyatda boylik, tanish-bilish kerak boʻlmaydi, maʼnaviyatli boʻlsa kifoya. Maʼnaviyat ularning qoʻllaridagi mohir va mukammal quroldir. Bugun biz XXI asr texnika, texnologiyalar davrida yashar ekanmiz mamlakatimizda soʻzsiz jamiyatdagi har bir insonni oʻzligini qay darajada anglab yetishiga bogʻliqdir. Demak, insonlarning oʻzligini anglash taʼminlash maʼnaviyat sohasidagi siyosatning asosiy maqsadlaridan biridir.

Shunday ekan, bugungi kunda yurtimiz kelajagi boʻlgan oʻquvchilarning maʼnaviyatini yuksaltirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim:

Oʻquvchilarni gʻoyaviy qurollantirish. Unga koʻra, oʻquvchilar ongiga mustaqillik, maʼnaviyat, axloq, xulq-atvor kabi tushunchalarni talab darasida singdirish kerak. Bugungi axborot asrida yoshlarimiz buzgʻunchi va isyonkor gʻoyalar taʼsiriga tushib qolmasligi uchun maʼnaviy-axloqiy tarbiyaviy ishlar taʼsirchanligini oshirish lozim. Maktab, mahalla hamda oila hamkorligini har

qachongidan ham mustahkam bog'liqlikda olib borilishiga erishish, yosh otalarning pedagogik savodxonligini oshirish lozim.

O'quvchilarda sog'lom munosabatni shakllantirish. Unga ko'ra, o'quvchilarning inson, tabiat va jamiyatga nisbatan sog'lom munosabati shakllantirilishi kerak. Sog'lom munosabat o'quvchilarning o'zaro muomalasi, o'zgariga munosabati va axloq-odobi majmuidan iborat. O'quvchilar tarbiya darajasi turli xil bo'lgan oilalarning vakilidir, tabiiyki, bu hol ularning munosabat immunitetiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli o'quvchilarining sog'lom munosabat ko'nikmasini shakllantirish asosiy vazifalardan biridir. Ayniqsa, 2-sinfdan boshlab o'quvchilarning munosabat ko'nikmasida o'zgarishlar boshlanishini hisobga olish lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining sog'lom munosabatini shakllantirishda ularni faollashtirishga e'tibor berish samarali hisoblanadi. O'quvchilar dars mashg'ulotlari va tarbiyaviy tadbirlarda faol bo'lishlari kerak, bunda o'qituvchi yoki murabbiy yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi.

O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish. Bugungi o'quvchi axborot oqimi jadallashgan davrda yashamoqda, afsuski, haqqoniy va soxta axborotlarni to'liq farqlab uzatishning imkoni yo'q. Shu sababli o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmasini shakllantirishga alohida e'tibor berish lozim bo'ladi. Unga ko'ra, o'quvchi har bir axborotni to'g'ri qabul qilishi va uni tahlil qila olish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim. Bu bilan o'quvchi fikrlashga o'rganadi va to'g'ri va noto'g'ri axborotni farqlay boshlaydi.

Har bir o'quvchilarda kelajakka ishonch tuyg'ularini shakllantirishi lozim. Bu ishonchni nafaqat o'qituvchi, balki o'quvchining ota-onasi ham shakllantirib borishi zarur.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, bugungi kunda yoshlar ma'naviyati har qachongidan ham dolzarb masalalardan biridir. Bu masala tarbiyaviy jarayonning markaziy vazifalaridan biri ekan, yoshlarning axloqi, xulq-atvori, ma'naviyati uchun mas'ul shaxslarning majburiyatlarini yanada teran anglagan holda o'z vazifalariga yondashishi lozimligini ko'rsatib turibdi. Fikrimiz yakunida tarbiyaviy faoliyat bilan shug'ullanuvchi shaxslarga tavsiyalar ishlab chiqqanmiz. Jumladan, o'qituvchilarga:

- O'quvchilarning o'z maqsadlarini teran anglagan holda faoliyat yuritishlarini ta'minlash;

- O'quvchilarni ma'naviyatini yuksaltiruvchi turli xil davra suhbatlari, uchrashuvlar tashkil qilish;

- Buyuk ajdodlarimizning jahon sivilizatziyasiga ta'sir ko'rsatgan asarlari bilan tanishtirish rejasini ishlab chiqish va amalga oshirish;

- O'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari bo'sh vaqtlarini unumli tashkil etish maqsadida turli xil ko'rik-tanlovlar, musobaqalar tashkil etish hamda o'quvchilarning faol ishtirok etishlarini ta'minlashlari zarur.

Ota-onalarga:

- O'z farzandlarining tarbiyasiga mas'uliyat bilan yondashishlari;

- Maktab bilan hamkorlikda ishlash zarurligi;

- Farzandlarining xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatuvchi omillar haqida ma'lumotga ega bo'lishlari zarur;

- Farzandlarining bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishga ko‘maklashishi;
- Oilaviy ma‘naviy tadbirlarda ishtirok etishni yo‘lga qo‘yish;
- Uydagu kutubxona fondini doimiy ravishda boyitib borishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. I.A.Karimov “Yuksak ma‘naviyat-yengilmas kuch” 2008-yil.
2. M.Isxoqov, Q.Sodiqov. “Kitob-ma‘naviyat ko‘zgusi”. 1996-yil
3. M.Inomova. Oilada bolalarning ma‘naviy-axloqiy tarbiyasi. T., 1999 y.
4. Xasanboyev, X.Toraqulov, I.Alqarov, N.Usmanov. “Pedagogika”. “Fan va texnologiya” . 2010 y.
5. R.Mavlonova, O.To‘rayeva., K.Xoliqberdiyev. Pedagogika. O‘qituvchi. 2008y.
6. Rasulova, D. (2020). QIZLARNI SOG‘LOM TURMUSH TARZI ASOSIDA TARBIYALASHNING AHAMIYATI. Архив Научных Публикаций JSPI.
7. Uktamovich, R. B., & Rakhmatullaevna, R. D. (2019). FEATURES OF STUDYING THE LEVEL OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF A SEVEN-YEAR-OLD CHILD'S ADAPTATION TO SCHOOL. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).
8. Rasulova, D. (2020). YOSH OTA-ONALARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK BILIMLARINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. Архив Научных Публикаций JSPI.